

ВОДИЧ КРОЗ САВРЕМЕНЕ ПРИСТУПЕ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА ДЈЕЦУ

(Тумачење књижевности за децу. Кључни есеји из Међународне љириручне енциклопедије књижевности за децу, уредио Питер Хант, приредила и пропратне текстове написала Зорана Опачић, превела Наташа Јанковић, Учитељски факултет, Београд, 2013, 310 стр.)

Чвјерење да је „књижевност за децу вредна читања, дискутовања и размишљања *од сиране оградних*” дијеле сви аутори заступљени у књизи *Тумачење књижевности за децу*, која је прво издање доживјела 1999. године у Лондону, а прије двије године преведена је и на српски језик. Појавила се у издању Учитељског факултета Универзитета у Београду, превасходно захваљујући напорима Зоране Опачић, ванредног професора на предмету Књижевност за децу и младе на Учитељском факултету Универзитета у Београду, која је књигу приредила и написала пропратне текстове. Нема сумње да је једна оваква књига апсолутно додородошла, с обзиром на то да је књижевност за дјецу углавном маргинализована у оквирима науке о књижевности.

Тумачење књижевности за децу отвара уводни текст Питера Ханта (Увод: *изучавање свѣта књижевности за децу*, 7–26), који је и уредник овог издања, али и аутор једног од укупно четрнаест научних прилога. Хант је дугогодишњи професор енглеског језика и књижевности за дјецу на Универзитету у Велсу, а аутор је и уредник многих стручних и научних књига из те области. Сви текстови у овој књизи преузети су, заправо, из *Међународне љириручне енциклопедије за децу* (1996), коју је такође приредио Хант и која садржи преко осамдесет прилога, а у овом издању, према мишљењу уредника, издвојени су они капитални. Уводни осврт настоји да позиционира књижевност за дјецу у контексту науке о књижевности, педагогије, библиотекарства, историје, психологије, умјетности, популарне културе и медија, јер се сви текстови управо и крећу у

* andrejamaric@yahoo.com

тим оквирима, користећи теоријску и аналитичку апаратуру и терминологију разноврсних дисциплина (од филозофије до психотерапије). Ради се о томе да се књижевности писаној за дјецу може приступити са различитих аспеката, јер је „истовремено једна од најживописнијих и најоригиналнијих врста уметности, али и поприште најсировије комерцијалне експлоатације” (8). У многим текстовима, без обзира на приступ, у фокусу је однос између читаоца и текста, који је врло специфичан кад је у питању књижевност за дјецу, пошто се под појмом *чишалац* подразумевају и дјеца и одрасли (родитељи, наставници, тумачи књижевности). Аутор једног од таквих текстова је Мајкл Бентон (*Чишаоци, текстови, контексти: критички приступи улози читаоца*, 125–153), који се бави критичким приступом улози читаоца, дајући најприје детаљан осврт на историјски развој тог проблема. У закључку сазнајемо да аутор добрим сматра сваки критички приступ књижевности за дјецу који у први план ставља „способност да чујемо глас деце док тумаче неку књигу и да тај глас *чишамо* са оним истим напором и пажњом које посвећујемо и самом тексту” (148). Поред уводног текста, Питер Хант је и аутор есеја *Испитивање шемеља: библиографске студије* (195–203), у којем се бави сложеним историјатом издаваштва у домену књижевности за дјецу, истичући да је ова област можда и најзапуштенија. Његов допринос је и кратка уводна ријеч на почетку сваког есеја, којом се најављују основни аспекти и приступ тумачењу, што читацима умногоме олакшава проходност кроз прилично разноврстан садржај.

Карин Лесник Оберстајн покушала је да у свом есеју *Основи: шта је књижевност за децу* (27–46) одговори на кључна питања која су у основи било којег приступа овој теми: шта је књижевност за дјецу и шта је дјетињство? Тони Воткинс бавио се пак односом историје и културе у области књижевности за дјецу (*Контексти књижевности за децу: историја и култура*, 47–60), а у свјетлу новог историзма и културолошких студија. Потом слиједи занимљив текст Чарлса Сарленда, *Невиних нема: идеологија, полиитика и књижевност за децу* (61–86), који тематизује однос идеологије и политике према овој грани књижевности. Сви они који су се дотакли овог аспекта сагласни су у томе да у књижевности за дјецу доминирају стереотипи, те родна, расна и класна пристрасност, што је нарочито доминантно у дидактицизму XVIII и XIX вијека, а један од водећих идеолошких конфликта заснива се на сукобу између материјализма и хуманизма. Специфичност ове теме заснива се на чињеници да су ликови као и читаоци књижевности за дјецу невина бића, „привилегова-

не перцепције” (76), те их оно што читају умногоме обликује, а сви текстови, отворено или прикривено, носе извјесне идеолошке претпоставке. Отуда у књизи и есеј *Од стереотипа о родним улогама до субјективности: феминистички ирисиуи* (175–193) ауторке Лисе Пол.

Хамида Босмацијан је ауторка текста *Чишајући и оно несвесно: психоаналистички ирисиуи* (155–173), који представља, како каже уредник, добар водич ка кључним ауторима и мислиоцима у овој области, од Фројда и Јунга до Лакана. Овај приступ је сасвим природан, с обзиром на то да дјеца имају привилеговану улогу у многим психоаналитичким теоријама, почевши од Фројдове, као и због тога што се књижевност за дјецу, у којој су наглашени елементи фантастике, лако може везати за јунговске теорије.

Пери Ноделман се бавио књижевношћу за најмлађе, и то у интермедиијалном и семиотичком контексту (*Дешифровање слика: илустрације и сликовнице*, 107–124), стављајући акценат на специфичан поступак *чишања слика*, јер оне са дјецом комуницирају природније и директније од ријечи. Иако се ради о наизглед наивном и тумачима незанимљивом аспекту, сликовнице заправо визуелним средствима преносе сложене поруке, које се ослањају на читав сплет симбола и често подразумевају познавање (или тек упознавање) „свега, од иконографије класичне уметности до семиотике савремених реклама” (120). Изузетно значајно је и то што су илустрације у сликовницама неријетко ироничне, те посебан задатак за младе читаоце представља опажање разлика између информација које нуде ријечи и слике.

Посебно интересантан али и значајан допринос даје текст Џона Стивенса, *Анализа текстова за децу: лингвистика и стилстичка* (87–106), који се заснива на језичкој анализи и потврђује став Питера Ханта да се „примарна публика још увек учи језику док се њиме и служи” (17), док се писци у текстовима писаним за дјецу углавном служе специфичним стилем, структуром и избором ријечи. Стивенсов есеј бави се језиком књижевности за дјецу који нуди „шаблонизирани дискурсе помоћу којих садржај може да се ‘кодира’”, те обично у таквим текстовима налазимо „одређене наративне форме са својим посебним лексичким и синтаксичким облицима” (87), са посебним акцентом на социолингвистички контекст.

Као изразито актуелан, занимљив и цјеловит текст издваја се *Повезаност текстова: интертекстуалност* (205–216) ауторке Кристин Вилки. Рачунајући на то да међу текстовима „постоји стално узајамно деј-

ство”, те да писци свјесно или несвјесно „обогаћују свој рад алузијама, референцама, цитатима” (205), Вилкијева показује како такве интеракције функционишу у књижевности за дјецу. Овај текст прије свега одликује сажет али врло прегледан осврт на појам интертекстуалности и на основне елементе тумачења Јулије Кристеве, Михаила Бахтина, Џонатана Калера, Ролана Барта и других. Цитирање других књижевних и некњижевних дјела или алудирање на њих представља најједноставнији ниво на којем дјеца могу да препознају интертекстуалност. У том смислу изузетно су честе пародије и изврнуте верзије примарних текстова, најчешће бајки. Посебан проблем представља упућеност дјеце на анимиране и друге филмове настале према књижевном предлошку, гдје сусрету са оригиналним текстом претходи сусрет са адаптираном верзијом. Поставља се питање да ли је у том случају накнадно читање квалитативно и искуствено другачије, с обзиром на то да, рецимо, популарне Дизнијеве адаптације бајки одражавају „преовлађујуће социо-лингвистичке и културне кодове” (210), те да врлине попут честитости и доброте неких јунакиња у анимираним филмовима бивају готово засјењене њиховом љепотом, креираном на основу тренутно актуелне моде и идеала (карактеристичан примјер је први анимирани филм у продукцији Волта Дизнија *Сњежана и седам љаћуљака*).

На претходно поменути есеј сасвим природно надовезује се и текст Робина Мекалума *Текстови вишег реда: метафикција и експериментисање текстом* (217–237), који се бави извјесним иновативним приступима писању за дјецу те начинима на које неки писци манипулишу формом. Писци се, у настојању да експериментишу садржајем и формом, ослањају на што шири спектар наративних техника (за разлику од доминантних наратива монолошког карактера), о којима аутор даје врло пажљива и прецизна тумачења. Посебан метафиктивни потенцијал показују романи у којима читаоци сами бирају своју пустиловину и постају активни учесници у грађењу приче. Ипак, најизразитија метафикционалност присутна је у савременим сликовницама, које се у свом вербалном и визуелном приказивању садржаја вишеструко поигравају са читаоцима те стварају наглашену интеракцију.

Један од есеја који има изражену дидактичку ноту јесте *Деца у улози читалаца: развијање читалачких навика* (239–256) Џефрија Вилијамса. Овај текст посвећен је могућим промјенама у настави матерњег језика у нижим разредима основне школе, пошто начин на који се разговара о књигама умногоме утиче на будуће читалачке навике ученика. С друге

стране, последњи есеј у књизи, *Моју ли приче да лече* (257–272), који потписује Хју Крегоу, доноси један помало егзотичан приступ, који се бави питањем *библиотерапије*. Ова подврста психотерапије заснива се на древном вјеровању да прича има вишеструку сврху, између осталог и исцјелитељску, а подразумијева срећну подударност између читаоца и текста, који у њему може да подстакне самоспознају и промјену. Оваква врста терапије подразумијевала би изузетно вјештог и посвећеног наставника или библиотекара, који би морао сарађивати и са школским педагогом и психологом, те који би младом читаоцу препоручивао приче и романе који се односе на његов проблем (с тим што је већи ефекат када је подударност приче и стварног проблема дјелимична или потпуно метафорична, него кад је буквална). Закључак ове анализе је очекиван – већа је вјероватноћа да, током дугогодишњег читалачког искуства, сваки читалац самостално пронађе властити избор наслова који за њега имају извјесно терапеутско дејство. Позитивних ефеката ове специфичне терапије ипак има, јер срећно изабране књиге помажу младима да артикулишу властите проблеме, а неријетко им пружају утјеху и снагу у тешким ситуацијама.

Аутори свих четрнаест есеја који су се нашли у књизи *Тумачење књижевности за децу* долазе са британских, америчких и аустралијских универзитета, а у својим есејима одређене теоријске приступе примјењују углавном на књижевним текстовима писаним на енглеском језику. Ова књига нуди и изузетно богату и свеобухватну листу библиографских јединица о појединим аспектима тумачења након сваког појединачног текста, као и додатни списак опште литературе, али већина поменутих наслова није преведена и може се наћи искључиво на енглеском језику. Без обзира на то, поменути есеји представљају сасвим солидан први степен за свакога ко жели да се студиозније бави различитим приступима књижевности за децу, иако ће, вјероватно, примјену у пракси углавном наћи код амбициознијих учитеља и наставника српског језика и књижевности. Иако је у поднаслову наведено да се ради о кључним есејима, у већини случајева ради се заправо о озбиљним научним студијама, у којима се аутори служе стручном терминологијом, а која читаоцима, нарочито почетницима у области науке о књижевности, не мора бити позната. Стога је, поред индекса имена и појмова, изузетно драгоцен рјечник појмова, који је уредник Питер Хант приредио како би били појашњени стручни термини присутни у појединим текстовима. Међутим, у издању на српском језику Зорана Опачић је поменути рјеч-

ник допунила напоменама, јер су објашњења неких појмова била прилично штура и сажета. Користећи одличну савремену литературу из области књижевне теорије (Х. Портер Абот, Мике Бал, Зденко Леших, Милослав Шухић и други), читаоцима је понудила стручна објашњења појмова попут *деконструкција*, *дијетеза*, *металејса*, *полифоничности*, *структурализам*, *постструктурализам*, *семиотика*, *фокализација*, *херменеутика*, итд. Из свега наведеног јасно је да се ради о издању којем су циљна група студенти учитељског факултета и они који студирају филологију, те неколицина учитеља, наставника, па и библиотекара који показују висок степен научне радозналости. Уколико се аспектима који су понуђени у овој књизи буду бавили млади тумачи књижевности за дјецу, који долазе из редова успјешних студената упућених на савремену литературу, у будућности можемо очекивати више студија у којима ће исти ти аспекти бити примијењени на књижевна дјела заступљена у наставном плану и програму српског језика и књижевности. У томе се вјероватно и огледа највећи допринос једног оваквог издања.